

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ В УКРАЇНІ ЩОДО ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ (2002-2008)

Роман Офіцинський,

*доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України
Ужгородського національного університету*

У зовнішній політиці незалежної України євроатлантичний пріоритет чітко зафіксовано упродовж двох каденцій Президента Леоніда Кучми. Промовистими стали дві події: укладення угоди (хартії) про співпрацю в липні 1997 р. та проголошення євроатлантичного курсу стратегічним у липні 2002 р. з відповідним інтеграційним наповненням- цільові щорічні плани.

Хоча наступний Президент Віктор Ющенко у грудні 2004 р. переміг на прозахідних гаслах, а пронатовська риторика і досі не сходить з його уст, але успіхи скромніші очікуваних. До того ж не індивідуальні, а у зв'язці з іншою країною – зовнішньополітичним союзником. Ідеться про Грузію.

3 квітня 2008 р. у Бухаресті пройшло засідання Північноатлантичної ради НАТО на рівні глав держав та урядів. Як свідчить Декларація Бухарестського саміту, важливим рішенням стало започаткування переговорів про приєднання до НАТО Албанії та Хорватії. Крім того, цей документ із 50-ти параграфів зафіксував спільну позицію з актуальних питань світової безпеки: Афганістан, Косово, Ірак, Середземне море, взаємодія з Росією тощо.

Окремий параграф (23-й) присвячено Плану дій щодо членства в НАТО. Цитую його повністю: "НАТО вітає євроатлантичні прагнення щодо членства в НАТО України та Грузи. Сьогодні ми дійшли згоди, що ці держави стануть членами НАТО. Обидві країни зробили цінні внески в операції Альянсу. Ми вітаємо демократичні реформи в Україні та Грузії та з нетерпінням очікуємо на проведення вільних та чесних парламентських виборів в Грузії в травні. ПДЧ буде наступним кроком для України та Грузії на їх прямому шляху до членства. Сьогодні ми чітко заявляємо, що ми підтримуємо заявки цих країн щодо ПДЧ. Таким чином ми розпочнемо період інтенсивної взаємодії з ними на високому політичному рівні з метою розгляду питань, пов'язаних з їхніми зверненнями щодо ПДЧ, які залишаються невирішеними. Ми звернулись до міністрів закордонних справ зробити першу оцінку прогресу на їх зустрічі в грудні 2008 р. Міністри закордонних справ мають повноваження приймати рішення щодо ПДЧ для України та Грузії" [3]. Як бачимо, доленосне рішення відтермінували на оптимістичній ноті більш як на півроку.

Якщо Бухарест став місцем проведення найбільшого в історії НАТО саміту, що підкреслив тісну

співпрацю з міжнародною спільнотою, то настий пройде 2009-го в містах Страсбург і Келі, стане святковим, адже НАТО відзначатиме гучний ювілей – свою 60-у річницю.

Але навряд чи в Україну в непримітному грудні 2008-го чи у знаковому квітні 2009-му завітає євроатлантичне свято. Противники і скептики залишилися при своїх думках.

21 жовтня 2008 р. державний міністр федерального міністерства закордонних справ ФРН Гернот Ерлер під час відеомосту Москва– Берлін, присвяченому взагалі-то конфлікту Росії та Грузії на Кавказі, зазначив, що переважна більшість населення України (аж 60-70 % - звідки?) критично ставиться до вступу в НАТО [10]. Позаяк український схід категорично проти, то продовження курсу на інтеграцію в НАТО призведе до більшого розколу країни.

Ось так освіжило попередню позицію німецької дипломатії, сформоване в її середовищі стійке проросійське лобі. Воно ж призабуло, що Німеччина вступила в НАТО 1955 р. не гіпотетично а справді розколотою. І не на два регіони, а на дві країни - ФРН і НДР. І залишалась у НАТО розколотою аж до об'єднання двох Німеччин у 1990 р.

До честі Міністерства закордонних справ України його прес-служба відреагувала належно – оперативно й жорстко: "Так, в Україні, як і в будь-якій демократичній державі, існують протилежні точки зору. Це, мабуть, єдине об'єктивне твердження, яке прозвучало з вуст пана Ерлера. Все інше – пересмикування, некоректна маніпуляція цифрами та фактами, замішані на риторичі, неприйнятній в оцінках високопосадовцем позиції іншої суверенної держави" [4]. Того ж дня, 22 жовтня, в Брюсселі перед заступником міністра закордонних справ України Костянтином Єлісеєвим Г. Ерлер делікатно вибачився, мовляв, його приватні висловлювання неправильно інтерпретувала преса [6].

До речі, спекулятивна гра в соціологію спостерігається з усіх боків. Так, Президент України Віктор Ющенко у французькій газеті *La Croix* 13 червня 2008 р. переконував, що позитивно ставляться до вступу в НАТО вже 33 % українців, проти – тільки 27 % [13]. Де ж він позичив ці рожеві окуляри, забув підказати.

Як і на Бухарестському саміті в квітні 2008 р., Німеччина щодо України гратиме першу скри

на зустрічі міністрів закордонних справ країн НАТО в грудні того ж 2008-го. На те нема поки що ради. А тут іще Президент України у вересні спровокував внутрішньополітичну кризу, підливаючи у вогонь оливу кількома указами про дострокові парламентські вибори то 7, то 14 грудня. На тлі світової економічної рецесії та фінансової кризи, що безжально вразила й Україну, це виглядало авантюрно.

Колишній радник президента США з питань національної безпеки, видатний політолог Збігнев Бжезінські назвав умови, за яких Україна може розраховувати на приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО в найближчому майбутньому [9]. Серед них – політична стабільність, зовнішньополітична визначеність, підтримка населення.

Образно кажучи, поки високопоставлені українці не перестануть грати на нервах своїх і чужих амбіцій, доти й пануватиме скептицизм долучати Україну в НАТО чи ні.

Саме питання заполітизоване з подачі Російської Федерації. Але досі нічого нового ніким не запропоновано. Тому офіційному Києву необхідно діяти. Нині варто застосувати неполітизовані форми, зорієнтовані на швидкий результат, а не на нескінченний процес у режимі порожньої говорильні.

Два приклади. Зовні невеличких, але шокуючих.

Подивімося на офіційне інтернет-представництво "Президент України Віктор Ющенко" (www.president.gov.ua), де зазначені "Національні пріоритети" – Євро-2012, соціальні та антикорупційні ініціативи, програми "Доступне житло" та "Зігрій любов'ю дитину". Це все. Про НАТО чомусь не йдеться, хоча це протерічить пафосу декларацій глави держави, принаймні у "Посланні Президента України Віктора Ющенка до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України. 2008 рік" (16 травня 2008 р.). Адже ж там ішлося: "Одним із принципових завдань на близьку перспективу вважаю приєднання України до плану дій щодо членства в НАТО... Не маю сумніву – ми досягнемо згоди як всередині країни, так і серед зовнішніх партнерів України".

Утім, той сумнів у практичній площині не розвіяв ні сам президент, ані єдиний веб-портал органів виконавчої влади України – "Урядовий портал" (www.kmu.gov.ua), де серед тематичних рубрик бачимо "Європейський вибір". Однак і там про НАТО ні слова.

У той же час школовані державні діячі з нещасливого трикутника президент – уряд – парламент екзальтовано перекладають вузькі професійні теми на пересічний загаль, в якого нема ні достатньої кваліфікації та компетенції, ні посадових привілеїв, ані захмарних зарплат.

Не дарма голова секретаріату Президента України 2005-2006 рр. Олег Рибачук у липні 2008-го резонно зауважив: "А якщо говорити про НАТО, то їх дивує інший момент: якщо це президентська тема, якщо це тема влади, чому вона не має підтримки Президента та влади загалом? Чому цим не займається, скажімо, суперменеджер Балоба [на той момент глава президентського секретаріату – авт.], який може зібрати кошти на помпезні з'їзди ЄЦ [партії "Єдиний центр" – авт.], а не може зібрати кошти для інформування суспільства про вигоди членства України в НАТО? Це величезна проблема помаранчевих лідерів, які досі з електоральних міркувань обходять цю тему стороною, уникаючи її широкого обговорення в суспільстві" [7]. Нищівніше і не скажеш.

Усе ж, наприкінці травня 2008 р. уряд Ю. Тимошенко ухвалив постанову "Про затвердження Державної цільової програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008 – 2011 роки". Йдеться загалом про 40,5 млн. грн., тобто на рік близько десяти мільйонів гривень або двох мільйонів доларів. За гроші влада очікує кардинальної зміни балансів у суспільстві. Якщо в 2008-му "за" НАТО мають висловитись 36 % громадян України, то на фініші, в 2011-му – 55 %.

Проте стартові реалії сумніші. Соціологічне дослідження проведене Українським центром економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова з 21 по 29 серпня 2008 р. показало, що твердих прибічників членства в НАТО менше чверті, тоді як противників – більше половини.

Щоправда, за півроку громадська думка до євроатлантичних прагнень (див. табл. 1) прихилилася на децицію з моменту подачі заявки на ПДЧ ("лист трьох" – президента, прем'єра і спікера, січень 2008 р.) – до 1,5 %. Відчутніше – з часу Помаранчевої революції (листопад 2004 р.) – з 15,1 до 22,3 %. Приріст на рівні семи відсотків отримали, на жаль, аж за чотири роки.

Таблиця 1.

Якби наступної неділі відбувся референдум щодо вступу України до НАТО [12]

Дата / Голоси %	За	Проти	Не голосував би	Важко відповісти
Серпень 2008	22,3	52,0	10,9	14,8
Лютий 2008	20,9	53,1	9,4	16,7
Листопад 2004	15,1	55,5	8,6	20,9
Червень 2002	32,0	32,2	13,7	22,1

Ідилії, притаманної часу оголошення євроатлантичної стратегії (липень 2002 р.), досягти поки що не вдається. Тоді число прибічників і противників було рівновеликим – по третині населення в обох таборах. Це пікові точки найвищої прихильності та найменшого несприйняття українцями НАТО.

Правда, деякі соціологічні опитування випромиювали оптимізм і показували згоду на вступ до НАТО близько 40% населення, приміром, Центр "Українське демократичне коло" і фірма "Юкрейніан соціолоджі сервіс" (7-25 грудня 2006 р.). Скоріше, йдеться про бажане.

Однак цей низький соціологічний поріг не є національною драмою. Аргументи експертів тут здатні роззброїти найзатятіших ворогів і песимістів. Рівень підтримки євроатлантичної інтеграції в Іспанії на час її вступу до НАТО 1982 р. склав усього 12 %. Відповідний референдум провели аж через чотири роки під тиском правлячої соціалістичної партії. Хоч вона виступала категорично проти вступу, однак кількість прибічників НАТО серед іспанців виросла до 52 % [11]. Тобто не обов'язково до вступу в НАТО мати підтримку половини громадян чи більше. Адже в якісно новій ситуації звичайні люди набагато швидше долають свої побоювання і стереотипи.

Відносини України і НАТО, безперечно, мають і матимуть вагомое значення. Із 2004 р. в Україні спільний кордон з чотирма країнами НАТО – Угорщиною, Польщею, Румунією, Словаччиною. Від того нікуди не втечеш.

Цілком логічно, що у листопаді 2002 р. у Празі підписали План дій Україна – НАТО, спрямований на інтеграцію до євроатлантичних структур безпеки. У його рамках реалізується щорічний Цільовий план Україна – НАТО.

Україна зробила і наступний крок. Інтенсифікований діалог з НАТО з питань набуття членства стартував 21 квітня 2005 р. у Вільнюсі. Це перший відтинок офіційного процесу підготовки до членства в НАТО (ПДЧ).

Саме ж ПДЧ є останнім етапом для запрошення приєднатися до Альянсу. Як відомо, План дій щодо членства в НАТО (англ. Membership Action Plan) як універсальну програму індивідуального діалогу з країною-кандидатом прийнято порівняно недавно – 24 квітня 1999 р. на саміті у Вашингтоні.

Усім ясно, що для України вступ до НАТО принесе зовсім інший алгоритм відносин з Росією, дешевший механізм безпеки держави і громадян. В Україні просто наразі нема дієвішого інструменту приєднання до клубу високо розвинутих держав світу.

Якби все вирішували тільки декларації, то Україна давно б приєдналася до ПДЧ. Словами глави комітету Верховної Ради з питань нацбезпеки та оборони Анатолія Гриценка, якби в червні

2006 р., коли проходило засідання Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів оборони, була коаліція й новий уряд, Україна отримала б гарантовано ПДЧ [2].

Там записано лише те, що потрібно для розвитку України як правової, соціальної та демократичної держави. План дій складається з п'яти розділів: I. Політичні та економічні питання; II. Оборона / Військові питання; III. Питання ресурсів; IV. Питання безпеки; V. Правові питання. Зокрема, у політичному та економічному плані вимагається: відданість принципам верховенства закону та прав людини; мирне вирішення міжетнічних конфліктів і зовнішніх територіальних суперечок; зміцнення стабільності та благополуччя через дотримання принципів економічної свободи, соціальної справедливості та відповідальності за охорону довкілля.

Вступ у НАТО — це, образно кажучи вслід за А. Гриценком, вступ до університету. Дискутуючи про ПДЧ, говоримо лише про право України піти в бібліотеку почитати книжки, поглибити свої знання, щоб потім успішно скласти іспит.

Нині існує щонайменше п'ять причин, чому слід підтримати євроатлантичні прагнення України. Це точка зору глави комітету з питань європейської інтеграції ВР Бориса Тарасюка [5].

По-перше, Україна дійсно хоче вступити до НАТО і вже довгі роки є його надійним партнером, Стратегічний, законодавчо закріплений курс України на вступ залишається незмінним пріоритетом зовнішньої політики.

Друга причина. Не будучи членом Альянсу, Україна єдина, що бере участь у всіх миротворчих і антитерористичних операціях НАТО.

Третій чинник – геостратегічне розташування: в Україні знаходиться географічний центр Європи, через Україну проходять головні транспортні магістралі.

Четверте. Вона володіє унікальними технологіями подвійного використання, зокрема, ракетно-, авіа-, кораблебудування, виробництво зброї.

По-п'яте, має одну з найбільших армій в Європі.

Однак саме в армійській проблематиці не все гаразд. Держбюджетом-2008 Міністерству оборони передбачили 9,9 млрд. грн. або 1,07 % ВВП. Тому на 17 вересня 2008 р., наприклад, контрактників нарахували 53 тис. при потребі 100 тис.

Запланований обсяг видатків на 2009 р. у сумі 10,8 млрд. грн. склав 0,85% ВВП. Це найнижчий рівень фінансування оборони в історії незалежної України, найнижчий серед європейських країн [8]. Мінімальний рівень фінансування Збройних Сил України у 2009-му повинен становити близько 23 млрд. грн., тобто вдвічі більше, ніж у проекті бюджету.

Однією з головних вимог Альянсу до України залишається зростання суспільної підтримки

євроатлантичної ідеї. А вона коливається в межах 20-30 %.

Згадана Державна програма з інформування громадськості щодо євроатлантичної інтеграції на 2008-2011 рр. могла б стати потужним позитивним сигналом. За нею впродовж чотирьох років підтримка євроатлантичної інтеграції має вирости до 55 %.

Проте непереконливою виглядає сума на досягнення таких результатів – по 10 млн. грн. щорічно. Неважко уявити, скільки готові викласти противники вступу України до НАТО, починаючи з наведених горе-висловлювань німецького дипломата Г. Ерлера.

Досі не розроблені інформаційні повідомлення, які б враховували соціальну і географічну специфіку українського суспільства. Вони мають відштовхуватись від спільної основи: стандарти вступу до НАТО, наприклад, освіти, якості життя, ведення бізнесу, військової служби, роботи органів влади тощо. Передовсім потрібні обговорення важливих для суспільства питань і без прив'язки до НАТО: про стан армії, загрози національній безпеці, стандарти життя різних соціальних верств тощо [1]. Адже пряmlinійна й безапеляційна позиція противника відома й озвучена.

Необдумані агресивні кроки російської еліти в грузинській війні (серпень 2008 р.) призвели до швидкої зміни в позиціях лідерів впливових країн. Це начебто створило додаткові шанси для України отримати ПДЧ у грудні 2008-го.

Українське керівництво вирішило скористатися кавказькою кризою, щоби провести країну прискореними темпами в НАТО, написав 15 вересня 2008 р. у Frankfurter Allgemeine Zeitung міністр за-

кордонних справ Росії Сергій Лавров [14]. Це розлога відповідь на інтерв'ю в тій же газеті з міністром закордонних справ України Володимиром Огризком від 5 вересня.

Москва вважає, що вступ України до НАТО призведе до глибокої кризи у російсько-українських стосунках, що також негативно відіб'ється на загальноєвропейській безпеці. Тому стратегічний вибір тепер повинен зробити і Захід, оскільки звести роль України до буферної зони між Європою та Росією, означало б принизити її.

Навряд чи Росія коли-небудь змінить цю точку зору. Отож ефективна інформаційно-роз'яснювальна кампанія – саме той найперший урок, який має винести українська влада з утрачених нею можливостей.

Нагадаємо, у липні 2002 р. затверджено Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору. Україна вперше офіційно оголосила про намір набути повноправне членство в НАТО і визначила приблизний термін у 5-10 років, тобто в часовому діапазоні 2007-2012 рр.

З тих пір щорічні плани дій Україна – НАТО (Annual Target Plans), які втілюються в рамках Плану дій Україна – НАТО (NATO-Ukraine Action Plan), отримали ту саму структуру, що й План дій щодо членства в НАТО (Membership Action Plan). Вони втілюються органами державної влади з 2003 р.

Отже, зараз в Україні маємо не якесь нове ментальне роздоріжжя, а бачимо уповільнення темпів євроатлантичної інтеграції. Ідеться про відкладене чи відтерміноване ПДЧ. Саме ж заплановане вищим державним керівництвом України у 2002 р. членство в НАТО поки що у межах досяжного. До речі, як і Євро-2012.

Список використаних джерел:

1. Андрусів В. Не "ТАК" в НАТО // Українська правда. - 12.09.2008.
2. риценко А. Більшої загрози, аніж ми самі, для України не існує // Дзеркало тижня. – 2008. – 16 серпня.
3. Декларація Бухарестського самміту. Погоджена на рівні Глав держав та урядів держав-членів Північноатлантичної Ради у Бухаресті 3 квітня 2008 р. // Міністерство оборони України (www.mil.gov.ua). – Україна – НАТО, напрями співпраці.
4. Коментар прес-служби МЗС України у зв'язку із заявою державного міністра федерального міністерства закордонних справ ФРН Г. Ерлера // Міністерство закордонних справ України (www.mfa.gov.ua). – 22 жовтня 2008 р.
5. ЛІГАБізнесІнформ. – 2008. – 16 вересня.
6. Міністр ФРГ заявив, що его слова об Україне и НАТО неправильно поняли // РИА Новости. – 23.10.2008.
7. Рибачук О. Майбутній президент може перемогти, йдучи на вибори тільки з європейською платформою // День. – 2008. – 25 липня.
8. Українська армія – найбідніша в Європі // УНІАН. - 17.09.2008.
9. Українська служба радіо ВВС. – 2008. – 20 жовтня.
10. УНІАН. – 21.10.2008.
11. Чому Україні важливо інтегруватися в НАТО // День. – 2008. – 3 червня.

12. Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували? Динаміка, 2002 – 2008 // razumkov.org.ua.
13. Ioutchenko V. Le territoire ukrainien ne sera pas utilise contre la Russie // La Croix. – 2008. – 13 juin.
14. Lawrow S. Ukraine will falschen Kurs verfolgen // Frankfurter Allgemeinen Zeitung. – 2008. – 15 September.

Summary

Ofitsynsky Roman. Socio-political mood in Ukraine to Euro-Atlantic integration during 2002-2008

State figures of modern Ukraine translate unreasonably narrow professional topic at the society. The government expects in 2008, the "yes" to joining NATO should reach 36 %, respectively, and in 2011 – 55 %. However, as of August 2008 in Ukraine, supporters of NATO membership less than a quarter, while opponents - more than half. It's not scary. Indeed, the level of support in Spain at the time of entry into NATO in 1982 was 12 %. After four years, the number of NATO supporters among Spaniards rose to 52%. That is not necessarily at the time of entry into NATO have great support. In the new situation, public opinion has changed.